

Guia d'estudi de Psicologia de les diferències individuals

Maria Jayme Zaro

XP08/10523/02277

Material docent de la UOC

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Maria Jayme Zaro

Doctora en Psicologia per la Universitat de Barcelona. Profesora titular en el Departament de Personalitat, Avaluació i Tractament Psicològic de la Universitat de Barcelona. Professora consultora de l'assignatura Psicologia de les diferències individuals i psicologia de la personalitat a la Universitat Oberta de Catalunya.

Primera edició: febrer 2009

© Maria Jayme Zaro

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2009

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Disseny: Manel Andreu

Realització editorial: Eureka Media, SL

ISBN: 978-84-691-8726-5

Dipòsit legal: B-1.661-2009

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Introducció

La psicologia de les diferències humanes, també coneguda com a psicologia diferencial, és una disciplina científica que, al llarg de la seva història, ha tractat de donar resposta a un fet constatat des dels inicis del pensament humà: els éssers humans ens assemblen molt entre nosaltres, però alhora som molt diferents. El seu objectiu principal, com recull la seva denominació, és l'anàlisi de les diferències entre els individus, però tenint en compte que el punt de partida és una semblança bàsica, una mena d'arrel comuna que ens identifica com a membres de la mateixa espècie malgrat, justament, els diferents graus de diferenciació que afecten tant el nostre físic com la nostra psique. Parlem, com deia Darwin, d'una "comunalitat d'origen" que, segons allò que investiguem, resulta complicat d'aïllar, però que és present en la base mateixa de la nostra naturalesa com a éssers vius que pertanyem a l'espècie humana...

Penseu, doncs: coneixeu dues persones exactament iguals? Potser un parell de bessons o bessones us puguin semblar físicament còpies exactes d'un mateix patró físic, d'una mateixa constitució. Però més enllà d'aquesta, observant el seu comportament, analitzant el seu temperament i/o caràcter, podeu assegurar que són exactament iguals? A banda d'aquest cas especial que fàcilment ens pot confondre, només cal que mirem els membres d'una mateixa família: hi ha alguna cosa comuna entre ells, però moltes diferències. Penseu en els vostres companys de feina, observeu la gent passejant pel carrer, compareu persones de diferents races... com si es tractés d'un joc de "trobar les diferències", i concloueu que hi ha moltes diferències, que és gairebé sorprenent constatar aquesta diversitat humana que es tradueix no només en l'aspecte físic, sinó en el comportament. En les imatges següents teniu una bona representativitat d'aquest fenomen: reconeixem immediatament que són homes joves, però... què penseu, que s'assemblen molt o que les diferències són essencials? Els elements característics del rostre, els seus components, són els mateixos, però el resultat final, no...

I són aquestes diferències, les que heu pogut identificar, les que fan que cada un d'aquests homes sigui únic, propi, *diferent*, i que el reconeguem ràpidament com a determinat individu. Adoneu-vos, doncs, que no són les semblances sinó les diferències les determinants de les nostres característiques individuals, però no només en el físic, sinó en el nostre funcionament psicològic global: no és el mateix, doncs, estudiar similituds que diferències.

L'objectiu de la psicologia diferencial, però, es diferencia del d'altres disciplines psicològiques perquè se centra en les diferències entre els individus i no en la descripció dels processos psicològics generals subjacents. El que fa la psicologia diferencial és més aviat comparar les persones –i els grups de persones– segons diferents variables psicològiques i a partir del coneixement general que en tenim. Per això el seu impacte social, la seva aplicabilitat, és molt gran; els temes que tracta tenen un gran interès des del punt de vista social, i els seus coneixements es tradueixen no només en una més gran comprensió dels individus, sinó en un desenvolupament social més enriquidor, tant des del punt de vista productiu com d'integració o de benestar personal. Els àmbits aplicats de la psicologia –en termes generals el clínic, l'escolar, i el món professional– es beneficien de les investigacions diferencialistes, de les seves troballes, descripcions i classificacions, així com de la seva capacitat predictiva, que s'apliquen progressivament en una societat en transformació continua com és la nostra.

Al llarg de l'assignatura anireu aprendre què estudia la psicologia de les diferències individuals i com ho fa, quins són els continguts que des dels seus inicis ha treballat més o ha incorporat com a reflex de la demanda social, quines variables han estat principalment considerades en les comparacions entre grups d'individus, i veureu com s'intenta respondre al gran objectiu final de la disciplina: quin és l'origen de les diferències?

Estructura de la guia d'estudi

L'assignatura s'ha articulada segons els següents mòduls, que pretenen recollir el més rellevant de la disciplina:

- 1) L'estudi psicològic de la variabilitat humana: història, concepte i mètode.
- 2) Constructes tradicionals: intel·ligència i personalitat.
- 3) Constructes integradors: creativitat, estils cognitius, intel·ligència emocional.
- 4) Diferències entre grups: sexe, gènere i edat.
- 5) Orígens de les diferències individuals.

La present guia pretén ajudar-vos en l'estudi del temari de l'assignatura. Cada mòdul –i apartat si escau– està organitzat de la manera següent:

- Introducció general al mòdul, per a donar-vos una visió de conjunt, molt breu, sobre el seu contingut.
- Bibliografia bàsica i complementària, perquè pugueu preparar adequadament cada tema (és recomanable que si us interessa el tema, amplieu informació amb altres fonts relacionades i eviteu així possibles biaixos).
- Objectius d'aprenentatge generals i específics, que han de respondre a totes les qüestions que us vagin plantejant els continguts i que, alhora, heu de saber explicar un cop hàgiu treballat el mòdul.
- Material de suport, com quadres, figures, esquemes, resums o continguts específics inclosos en aquesta guia d'estudi perquè us facilitin l'aprenentatge.
- Reflexions finals, un resum d'allò més rellevant sobre el que esperem que reflexioneu vosaltres.

Objectius

Competències que cal desenvolupar

Al llarg dels diferents temes de l'assignatura heu de desenvolupar les següents competències bàsiques, que us permetran integrar els coneixements i aplicar-los en la pràctica professional.

- Com a competències generals dels estudis, per a la nostra assignatura cal destacar-ne les següents:

Saber treballar de manera autònoma en tot moment, responsabilitzant-vos del vostre aprenentatge i del desenvolupament d'habilitats al llarg de tot el procés. Això implica, en primer lloc, saber analitzar i sintetitzar tota la informació que se us presenta, i aplicar-la de forma crítica i reflexiva, tant pels coneixements com per les habilitats i els valors que defineixin els àmbits professionals on exerceiu. A més, heu de saber llegir de manera crítica la bibliografia científica que us recomanem i aquella que vosaltres mateixos seleccioneu, sempre avaluant-ne la procedència, identificant i contrastant les seves aportacions segons el coneixement disciplinari disponible. Aquestes competències us han de capacitar per poder realitzar judicis i valoracions crítiques, ben argumentades.

També heu d'aprendre a buscar i a gestionar les dades i els materials de la investigació amb flexibilitat, i amb respecte i discreció si utilitzeu les dades referides a persones, grups o institucions. Aquest respecte implica ser sensible a les necessitats i a les expectatives dels altres, als contextos o entorns i a la influència que s'hi exerceix i, molt important, reconèixer, comprendre i respectar la complexitat de la diversitat multicultural.

Una última competència general que cal que desenvolupeu fa referència a poder utilitzar material (documents, textos i publicacions) en una tercera llengua, i en el nostre context aquesta és bàsicament l'anglès.

- Pel que fa a les competències específiques de l'assignatura, us en destaquem les següents:

Especialment, saber utilitzar tots els coneixements teòrics i els avenços de la psicologia com un marc de referència general per a analitzar, comprendre i explicar el comportament de les persones, dels grups, de les comunitats i de les organitzacions. Aquesta competència va unida a la de saber reconèixer la naturalesa de les diferències individuals que puguin influir en l'aparició o en el manteniment de grups, desigualtats o problemes psicològics.

A més, el coneixement de la variabilitat del comportament exigeix identificar aquelles característiques (biològiques, personals, socials i culturals) que expliquin el comportament (de les persones, dels grups i de les organitzacions). També cal saber identificar totes les característiques i els principis que expliquen el comportament normal i l'anormal –individualment i socialment–, des d'una perspectiva evolutiva.

L'assignatura també us ha de permetre desenvolupar la capacitat de reflexió sobre l'impacte que té l'objecte d'estudi sobre les explicacions teòriques i les diferents metodologies que s'utilitzen, la qual cosa us ha de portar a poder formular i contrastar hipòtesis sobre les demandes i les necessitats de les persones destinatàries de la investigació, i sobre la mateixa investigació. Una qüestió força important es refereix a la competència de saber valorar, contrastar i prendre decisions sobre l'elecció dels models, teories, instruments i tècniques més adients en cada àmbit d'avaluació i/o intervenció: la nostra disciplina ofereix moltes perspectives d'estudi del fenomen de la variabilitat, diferents models teòrics sobre els constructes més rellevants, metodologies d'anàlisi i instruments de mesura que varien entre si.

L'aprenentatge us ha de capacitar a més per recollir informació sobre l'estudi del funcionament dels individus, grups i organitzacions –els constructes objecte d'estudi– aplicant les tècniques relacionades amb la disciplina. I, conseqüentment, per saber analitzar i interpretar els resultats de l'avaluació que se'n faci. Una darrera competència molt important en general és la d'aprendre a elaborar i a redactar informes tant tècnics com científics, que descriguin els resultats de l'avaluació i de la investigació, però sempre tenint com a marc de referència el codi ètic i deontològic de la psicologia.

Continguts

Mòdul didàctic 1

Estudi psicològic de la variabilitat humana

Maria Jayme Zaro

1. Història
2. Concepte
3. Mètode

Mòdul didàctic 2

Constructes tradicionals: intel·ligència i personalitat

Maria Jayme Zaro

1. Intel·ligència
2. Els models cognitius de la intel·ligència
3. Altres models de la intel·ligència

Mòdul didàctic 3

Constructes integradors: creativitat, estils cognitius, intel·ligència emocional

Maria Jayme Zaro

1. Estils cognitius
2. Creativitat
3. Intel·ligència emocional

Mòdul didàctic 4

Diferències entre grups: sexe, gènere i edat

Maria Jayme Zaro

1. Diferències entre sexe i gènere
2. Diferències d'edat

Mòdul didàctic 5

Orígens de les diferències individuals

Maria Jayme Zaro

1. El debat herència-medi (*nature-nurture*)